

Generace „dvacátníků“ na cestě k moderní interdisciplinaritě pleistocenního výzkumu: Rudolf Musil (1926–2022)

Dne 23. února 2022 zemřel ve věku nedožitých 96 let prof. RNDr. Rudolf Musil, DrSc. (obr. 1–3). Toto smutné připomenutí nechce být nekrologem v pravém slova smyslu, to přísluší jeho spolupracovníkům v Moravském zemském muzeu (kde budoval paleontologickou sbírku a působil jako ředitel) a na Přírodovědecké fakultě MU (kde vedl katedru geologie a paleontologie). Záměr je jiný: připomenout profesora Musila coby posledního odcházejícího reprezentanta té generace, kterou spojovala nejen společná témata – pleistocén, evoluce člověka a paleolit, ale také datum narození během 20. let minulého století. Tito „dvacátníci“ posunuli poznání dílčími objevy, ale také úsilím o kooperaci směrem k moderní interdisciplinaritě (a to podstatně razantněji než mnozí z generací „před“ i „po“). V Brně a v Praze se tak utvářely komplexní týmy s obdobnou strukturou: geolog/paleontolog, paleoantropolog a prehistorik. Vůdčími osobnostmi byli v Brně vedle R. Musila ještě Jan Jelínek, Karel Valoch a Bohuslav Klíma, v Praze sehraná trojice Vojen Ložek, Emanuel Vlček a František Prošek.

Paralelně s vlastními výzkumy na Stránské skále a v jeskyních Moravského krasu profesor Musil zpracovával kolekce pleistocenní fauny z výzkumů Archeologického ústavu ČSAV i z řady zahraničních, především německých nálezů. Během působení v ústavu Anthropos Moravského zemského muzea mu byl spolupracovníkem antropolog a muzeolog Jan Jelínek (1926–2004), Musilův předchůdce v řízení Moravského zemského muzea. Jelínek byl dobrý organizátor, budovatel pavilonu Anthropos, spolupracovník UNESCO, vedoucí expedic do Austrálie a Libye, a mimo to sugestivní vypravěč. Počátkem 50. let minulého století byl vyzván ke zpracování kostry ženy Dolní Věstonice 3 a od té doby představovalo nepominutelnou část jeho mnohostranné činnosti také studium antropologického materiálu z této lokality. V terénu byl Musilovým nejbližším spolupracovníkem archeolog Karel Valoch (1920–2013), a to při výzkumech na Stránské skále I, v jeskyni Kůlně i při terénním průzkumu sprašových profilů jižní Moravy. Své další klíčové výzkumy v Bohunicích, Vedrovicích či Smolíně Valoch doplňoval systematickým povrchovým průzkumem paleolitického osídlení moravské krajiny,

do něhož zapojoval cíleně budovanou síť lokálních spolupracovníků. Další výraznou osobností na úseku paleolitu byl Bohuslav Klíma (1925–2000), absolvent geologie, který z Moravského zemského muzea záhy přešel do Archeologického ústavu tehdejší ČSAV. Ve věku pouhých 22 let už přebíral vedení výzkumu v Dolních Věstonicích, od roku 1952 své výzkumy rozšířil na nově objevené lokality Pavlov I a II a průběžně na další známé moravské lokality, například jeskyně Moravského krasu, Předmostí, nebo Petřkovice. Klíma aplikoval progresivní metody chronostratigrafie, prostorově koncipovaného odkryvu a typologie. Podstatně tak přispěl k poznání struktury těchto velkých sídlišť, shromáždil odtud další rozsáhlé kolekce drobných uměleckých plastik, řezb a ozdob a objevil také rituální hroby. Rudolf Musil zpracovával první faunistické kolekce z Klímových výzkumů, dokud jejich kvantum nepřesáhlo jeho časové možnosti.

Obr. 2. Rok 2006. Během přestávky zasedání Paleanthropology Society. San Juan, Portoriko. Foto J. Svoboda.

Fig. 2. 2006. A break during the Paleanthropology Society meeting. San Juan, Puerto Rico. Photo by J. Svoboda.

Obr. 1. Rok 1986. Siesta po zasedání komise svolané k věstonickému trojhrobu, zleva Anton Točík, Rudolf Musil, Karel Valoch, Ladislav Báñez, Luděk Seitl a Emanuel Vlček. Dolní Věstonice. Foto J. Svoboda.

Fig. 1. 1986. Siesta after commission meeting at the triple-burial discovery, from the left Anton Točík, Rudolf Musil, Karel Valoch, Ladislav Báñez, Luděk Seitl and Emanuel Vlček. Dolní Věstonice. Photo by J. Svoboda.

Obr. 3. Rok 2013. Poslední terénní výzkum se studenty. Jeskyně Za Hájovnou, Javoříčský kras. Foto J. Svoboda.

Fig. 3. 2013. Last excavation with the students. Za Hájovnou Cave, Javoříčko Karst. Photo by J. Svoboda.

Je symptomatické, že v Praze se podobný tým formoval nejprve kolem Ústředního ústavu geologického (pod vlivem Karla Žebery) a Archeologického ústavu ČSAV (pod vedením Jaroslava Böhma). Postupně se jeho členové přesouvali jinam, ale zdá se, že pevné institucionální zázemí nebylo nepřekonatelnou podmínkou účinné spolupráce. Integrující osobností kvartérního výzkumu byl Vojen Ložek (1925–2020), hlavním zaměřením malakozoolog a autor monumentálních prací o kvartérních měkkýších Československa. Nejdéle působil v Geologickém ústavu ČSAV a jako všestranný přírodovědec zasáhl více či méně výrazně do všech disciplín kvartérního výzkumu včetně archeologie. To mu umožnilo komplexní interpretaci minulé krajiny a jejího vývoje. Nezapomenutelná jsou jeho veselá vyprávění, v nichž se nicméně zrcadlí kus historie české přírodovědy i archeologie. Antropolog Emanuel Vlček (1925–2006) byl pracovníkem Archeologického ústavu ČSAV a poté Národního muzea v Praze. Původně soudní lékař se záhy zaměřil na paleoantropologii a historickou antropologii, vedl také vlastní terénní výzkumy v Koněpruských jeskyních a Gánovcích. Často byl zván ke studiu a zpracování významných evropských fosilií, například z Bilzingslebenu a Ehringsdorfu v Německu nebo z Petralony v Řecku a po objevu hrobu muže v Pavlově (Pa1) jej Bohuslav Klíma vyzval také ke zpracování tohoto nálezu. Od té doby figurují mezi historickými osobnostmi a českými panovníky, jejichž anatomii, morfologii a patologii podrobně popisoval, také naši mrtví z Dolních Věstonic a Pavlova. Archeolog František Prošek (1922–1958) je vzhledem ke svému předčasnému úmrtí jediný, s kterým jsem se už osobně nesetkal. Jeho objevitelský přístup, věcné a logické formulace výsledků mohu ocenit jen z jeho stručných leč zásadních publikací. Prováděl řadu terénních výzkumů na celém území bývalého Československa (Děravá jeskyně, Tašovice, Moravany, Barca). Společné publikace Františka Proška a Vojena Ložka (k nimž se připojoval ještě Jiří G. Kukla) vymezovaly strategii výzkumu, na konkrétních příkladech demonstrovaly spolupráci archeologie paleolitu, stratigrafie kvartéru a dalších přírodních věd a snažily se překlenout nevyrovnaný stav výzkumu na území Československé republiky.

Z hlediska interpretace sprašových stratigrafií sice brněnská a pražská skupina zastávaly některé odlišné koncepce, diskuse však probíhaly na gentlemanské úrovni a z hlediska současného stratigrafického systému dnes rozpory nejsou tak aktuální (Musil et al. 1999; srov. Šibrava et al. 1969). Mezi antropology zase docházelo ke kompetici v přístupu k unikátním paleoantropologickým nálezům, což ale nakonec nebylo věci na škodu. Ani prehistorický výzkum nebyl vždy absolutně idylický, ale zásadním neshodám se tato generace vyhýbala. Nepochybně proto, že badatelé své lokality, teritoria, témata i sebe navzájem respektovali (opět na rozdíl od generací „před“ a „po“).

Archeologický ústav Akademie věd v Brně s většinou z „dvacátníků“ průběžně spolupracoval v terénu i nad materiálem a jejich texty zůstávají publikovány (mimo jiné) jako kapitoly v naší řadě *Dolnověstonické studie*.

Literatura

Musil, R., Karásek, J., Valoch, K. 1999: *Pleistocén. Historie výzkumů na území bývalého Československa*. Folia historica 69. Brno: Masarykova univerzita.

Šibrava, V., Fejfar, O., Kovanda, J., Valoch, K. 1969: *Quaternary in Czechoslovakia (History of investigation between 1919–1969)*. Prague: Academia.

Summary

The 1920s generation on the road toward modern interdisciplinarity of Pleistocene research: Rudolf Musil (1922–2022)

This brief article aims to commemorate Professor Rudolf Musil, a renowned paleontologist and Quaternary geologist, who was the last representative of the generation of Pleistocene researchers born during the 1920s. Two groups, one in Brno (Rudolf Musil, Jan Jelínek, Karel Valoch, Bohuslav Klíma) and one in Prague (Vojen Ložek, Emanuel Vlček, František Prošek), although focusing on various aspects of Pleistocene research, both aimed at a complex and interdisciplinary research of the past.

Jiří Svoboda, Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i.

Projekt „Komunitní archeologie ve vesnickém prostředí“ a výzkum ve Vanovicích na Boskovicku v roce 2020

Terénní výzkum byl realizován v rámci evropského projektu *Community Archaeology in Rural Environments – Meeting Social Challenges* (součást rámcového programu Horizon 2020, JPIC – Heritage in Changing Environments), který se zaměřuje na studium formování a staletého vývoje existujících vesnických sídel, a to s důrazem na využití hmotných pramenů. Součástí projektu je také sociologický výzkum mapující povědomí dnešních vesnických komunit o lokální historii a památkách, ale také sociální impakt výzkumných a popularizačních aktivit realizovaných v zájmových obcích. Výzkum využívá komunitního pojetí archeologie, založeného na iniciování a rozvíjení zájmu místních obyvatel o poznání vlastní minulosti; občané jsou jako dobrovolníci zapojeni pod vedením archeologů přímo do sondáží v intravilánu vesnice. Odkryv je prováděn na přístupných soukromých nebo veřejných parcelách, a to ideálně v místech, kde se plánuje drobná výstavba nebo menší terénní zásahy, které často unikají standardním mechanismům monitorování podnětů k záchranným akcím, a sondáže tak získávají charakter předstihového záchranného

výzkumu. Dobrovolníci se podílejí také na zpracování archeologického výzkumu (ošetření nálezů v „polní“ laboratoři v místě), a jeho výsledky jsou v obci prezentovány formou přednášek a výstav. Kromě vědeckého poznání tak projekt přispívá k populárně-naučné činnosti zaměřené na archeologii a regionální historii, a to primárně s využitím hmotných („hmatatelných“) pramenů získaných přímo v dané lokalitě. Zájemci tím nabývají nejen nové znalosti, ale prohlubují také svůj vztah k historickému dědictví a posilují vztah k místu, kde žijí. Tyto aktivity přispívají nejen ke zvýšení ochrany archeologických a historických památek, ale mohou se odrazit také v turistickém zájmu o zkoumanou lokalitu na základě vhodně prezentovaných výsledků výzkumu (informační tabule, internetové zdroje, popularizační publikace).

Archeologický výzkum využívá jednotnou metodu odkryvu prostřednictvím sond o rozměrech 1 × 1 m, které jsou položeny na dostupných místech zkoumaných vsí tak, aby poskytl reprezentativní vzorek historického nadloží v areálu celého sídla. Jednotná metodologie je aplikována také pro dotazníkové šetření ve

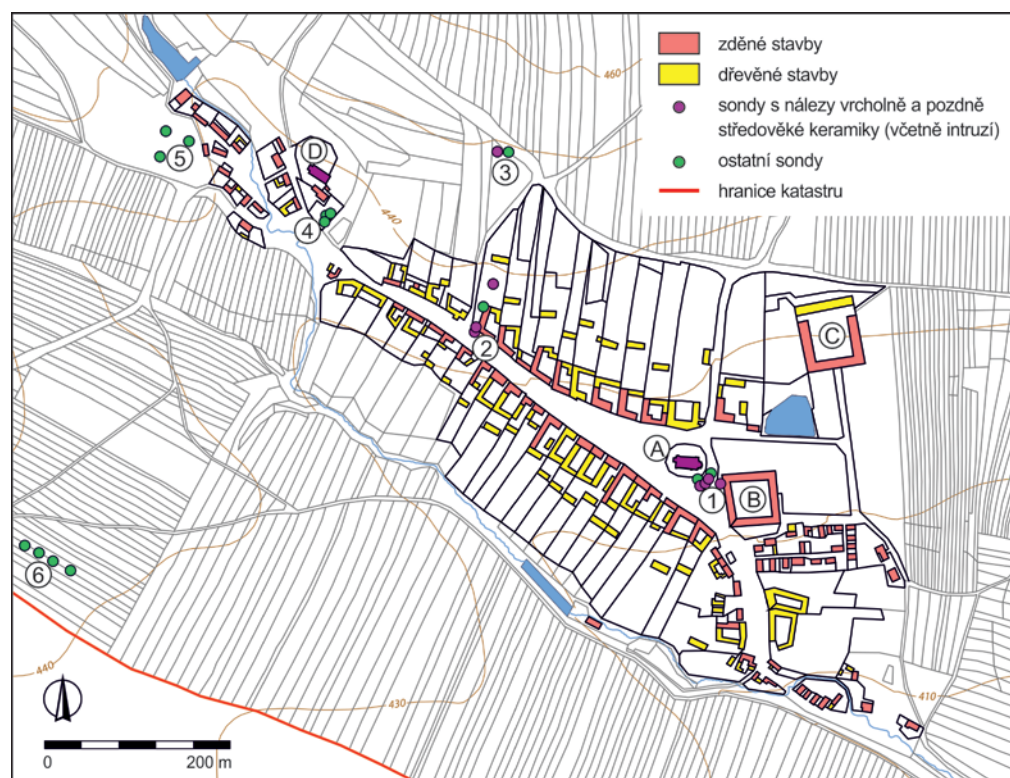
vesnických komunitách, aby bylo možné získané výsledky srovnávat v rámci všech zemí zahrnutých do projektu (kromě ČR je to Holandsko, Polsko a Velké Británie; k metodologii „community test pit excavations“ cf. Lewis 2007; 2010; 2016; předběžné výsledky projektu cf. Lewis et al. 2020; 2021).

Ves Vanovice, nacházející se 8 km severně od Boskovic, se pravděpodobně poprvé objevuje v písemných pramenech v listině hlásící se k roku 1167 (CDM I, 302, s. 279), kostel je zmíněn k roku 1233 (CDM II, 238, s. 260). Již v časném novověku se jednalo o větší ves, což dokládají pozemkové knihy; v polovině 17. století je ve vsi evidováno 24 gruntů a další poddaní bez polností (Čížek 2017). Na konci 18. století tvořilo ves již 77 domů a v polovině 19. století jejich počet dosahoval 132 (Knies 1904, 197). Historické jádro vsi je tvořeno zástavbou lemuující trojúhelníkovou návěsí, z níž vybíhají komunikace k severozápadu, jihovýchodu a severovýchodu (obr. 1). V jádru pozdně gotický kostel sv. Václava je situován na skalnatém výběžku terénní hrany ve střední části návsi, její východní stranu zaujímal čtyřstranný dvůr. Barokní vrchnostenský dvůr z 2. poloviny 18. století se nachází na severovýchodním okraji vsi (Knies 1904, 197). V 19. a 1. polovině 20. století se Vanovice výrazně rozrostly severozápadním směrem (tzv. „horní konec“), kde se stal dominantou pozdně empírový evangelický kostel z let 1837–1844 (Barotová, Paroulek 2004). Počet obyvatel od roku 1869 do 2. světové války kolísá do max. 720 osob, ovšem od 50. let vykazuje setrvalý pokles. Dnes tvoří obec 179 domů se 404 obyvateli (CZSO Lexikon).

Starší nálezy z katastru Vanovic i archeologické výzkumy realizované různými institucemi dokumentují kontinuální osídlení území s velmi příhodnými podmínkami pro zemědělství od neolitu po všechna období pravěku až do raného středověku, a byly získány také početné doklady železářské výroby z doby římské a střední doby hradištní (Droberjar, Jarůšková 2017, 41–42; Jarůšková 2014a, 72; 2014b, 84; Kos, Parma 2008; Ludíkovský 1980; Mackerle 1948; 1952; Malach 2011, 24; Malach, Štřof 2016; Malach et al. 2016; Štřof 2014; Vích 2017; Vlk 1908).

V rámci projektu bylo ve Vanovicích do konce roku 2021 položeno 24 sond, a to na veřejných plochách, na parcelách usedlostí, a na žádost obce i na polních parcelách na hřbetu mezi Vanovicemi a Drálovicemi, kde je plánována výstavba rodinných domků. Sondáže prokázaly pravěké osídlení prostřednictvím nálezu v druhotné poloze ve všech zkoumaných částech vsi (zejména nálezy z mladší a pozdní doby bronzové až doby laténské na návsi u kostela sv. Václava). Jedinou intaktní situaci zatím reprezentuje jáma z pozdní doby bronzové na zahradě domu č. p. 11 (sonda 16).

Rozptýlené středohradištní a mladohradištní osídlení indikují starší nálezy z různých částí katastru, včetně intravilánu vesnice. Sondáž zachytila keramiku z doby mladohradištní až 13. století v druhotné poloze v prostoru návsi jihovýchodně od farního římsko-katolického kostela, v jehož blízkosti můžeme hypoteticky hledat jádro vrcholně středověké vesnice. Komplikovaný vývoj této části návsi se projevuje mocným souvrstvím, na jehož ukládání se vedle antropogenních vlivů zřejmě podílely i přírodní erozní a akumulací procesy. Intaktní situace ze 14.–15. století byly zachyceny v hloubce 1–1,5 m a je pravděpodobné, že v severovýchodní části dnešní návsi se nacházela úžlabina (koryto vodoteče; největší hloubka sondáže zde činí 2 m a podloží nebylo dosaženo). Jamky po dřevěných vertikálních konstrukčních článcích, mělké jámy i spáleništní situace indikují zástavbu neznámého charakteru v pozdním středověku a časném novověku. Před průčelím domu č. p. 109 byla pod mocnými vrstvami zahradních navážek zachycena hrana suterénu vyhlášeného do pískovcové skály, směřovaného od západu k východu, tedy kolmo k dnešnímu okapově orientovanému stavení. Sonda při uliční čáře na parcele č. p. 11 v severozápadní části vsi odhalila doklady ohrazení či stavby lehčí konstrukce, dokládající stabilizaci parcelní hranice již v pozdním středověku až časném novověku. Nálezy vrcholně a pozdně středověké keramiky pocházejí téměř ze všech sond v historickém

Obr. 1. Vanovice na mapě stabilního katastru z roku 1826.

A – římskokatolický kostel sv. Václava; B – starší vrchnostenský dvůr; C – vrchnostenský dvůr z 2. poloviny 18. století; D – provizorní evangelická modlitebna z konce 18. století; 1 – sondy 8–13; 2 – sondy 14–17 (parcela č. p. 11); 3 – sondy 23, 24; 4 – sondy 5–7; 5 – sondy 1, 2, 22; 6 – sondy 3, 4, 18, 19. Autor P. Vařeka.

Fig. 1. Vanovice on the map of the stable cadastre from 1826. A – Roman Catholic Church of St. Václav; B – earlier noble court; C – grange from the second half of the 18th century; D – temporary evangelical prayer house from the end of the 18th century; 1 – trenches 8–13; 2 – trenches 14–17 (plot No. 11); 3 – trenches 23, 24; 4 – trenches 5–7; 5 – trenches 1, 2, 22; 6 – trenches 3, 4, 18, 19. Author P. Vařeka.

jádra vesnice zachyceném 2. vojenským mapováním a mapou stabilního katastru (ČÚZK Vanovice 1826). Zlomky keramiky z novověku pokrývají již celé zkoumané území obce, a nacházíme je i v sondách na současných nebo bývalých polnostech, kam se zřejmě dostávaly při hnojení. Výzkum ve Vanovicích bude dokončen v roce 2022.

Literatura

- Barotová, V., Paroulek, J. 2004:** *Po cestách Božích. Vybrané kapitoly z dějin vanovického sboru Českobratrské církve evangelické (k 160. výročí posvěcení chrámu)*. Vanovice: Farní sbor Českobratrské církve evangelické ve Vanovicích.
- CDM I:** *Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae. Tomus primus ab annis 896–1199*. A. Boczek (ed.). Olomucii 1836.
- CDM II:** *Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae. Tomus secundus ab annis 1200–1240*. A. Boczek (ed.). Olomucii 1839.
- CZSO Lexikon:** Český statistický úřad: *Historický lexikon České republiky – 1869–2011* [online]. Zveřejněno dne 21. 12. 2015. [cit. 2020-11-01]. Dostupné z <https://www.czso.cz/csu/czso/historicky-lexikon-obci-1869-az-2015>.
- ČÚZK Vanovice 1826:** Geoportál ČÚZK. Archiv. Katastrální mapy evidenční. 1: 2 880. Vanovice [online]. Praha: Český úřad zeměměřičský a katastrální [cit. 2022-01-27]. Dostupné z: <https://ags.cuzk.cz/archiv/>.
- Čížek, D. 2017:** *Majetkové, sociální a správní poměry venkovského obyvatelstva letovického panství ve 2. polovině 16. a v 1. polovině 17. století na příkladu Vanovic* [online]. Rkp. bakalářské diplomové práce. Masarykova univerzita. Filozofická fakulta. Historický ústav. Uloženo: Archiv závěrečných prací Masarykovy univerzity. [cit. 2022-01-24]. Dostupné z <https://is.muni.cz/th/cay0e/>.
- Droberjar, E., Jarůšková, Z. 2017:** *Barbaři v pohybu. Jevíčko a Malá Haná v době římské. Katalog výstavy 7. 12. 2017 – 31. 3. 2018*. Boskovice: Muzeum regionu Boskovicka.
- Jarůšková, Z. 2014a:** Mladší doba kamenná – neolit. In: Z. Jarůšková, A. Štrof (eds.) a kol.: *Pravěk Boskovicka*. Vlastivěda Boskovicka. Svazek 3. Boskovice: Muzeum regionu Boskovicka, 51–71.
- Jarůšková, Z. 2014b:** Pozdní doba kamenná – eneolit. In: Z. Jarůšková, A. Štrof (eds.) a kol.: *Pravěk Boskovicka*. Vlastivěda Boskovicka. Svazek 3. Boskovice: Muzeum regionu Boskovicka, 75–83.
- Knies, J. 1904:** *Vlastivěda moravská II. Boskovský okres*. Brno: Múzejní spolek.
- Kos, P., Parma, D. 2008:** *Vanovice – Drvalovice, okr. Blansko, “Pod humny” – kanalizační přípojka*. Rkp. nálezové zprávy, č. j. MTX201702944. Uloženo: Archiv nálezových zpráv, Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i.
- Lewis, C. 2007:** New Avenues for the Investigation of Currently Occupied Medieval Rural Settlement – Preliminary Observations from the Higher Education Field Academy. *Medieval Archaeology* 51, 31–161.
- Lewis, C. 2010:** Exploring black holes: recent investigations in currently occupied rural settlements in eastern England. In: N. Higham, M. Ryan (eds.): *The Landscape Archaeology of Anglo-Saxon England*. Woodbridge: Boydell & Brewer, 83–105.
- Lewis, C. 2016:** Disaster Recovery? – New archaeological evidence from eastern England for the impact of the ‘calamitous’ 14th century. *Antiquity* 90(351), 777–797.
- Lewis, C., Vařeka, P., van Londen, H., Verspay, J., Marciniak, A., Kajda, K., Kobiałka, D. 2020:** Test pit excavation within currently occupied rural settlements in the Czech Republic, Netherlands, Poland and UK – results of the CARE project 2019. *Medieval Settlement Research* 35, 80–92.
- Lewis, C., Vařeka, P., van Londen, H., Verspay, J., Marciniak, A., Kajda, K., Kobiałka, D. 2021:** Test pit excavation within currently occupied rural settlements in the Czech Republic, Netherlands, Poland and UK – results of the CARE project 2020. *Medieval Settlement Research* 36, 81–91.
- Ludíkovský, K. 1980:** Železářská vyhráčka v Drvalovicích-Vanovicích (okr. Blansko). *Přehled výzkumů* 1978, 63–64, obr. 27–28. Dostupné také z: <https://www.arub.cz/magazine/pv-23/>.
- Mackerle, J. 1948:** *Pravěk Malé Hané*. Jevíčko.
- Mackerle, J. 1952:** *Stará sídelní oblast severozápadní Moravy*. Rkp. Uloženo: Knihovna Archeologického ústavu AV ČR, Brno, v. v. i., sign. R 93.
- Malach, R. 2011:** *Raně středověké osídlení Lysické sníženiny a Malé Hané* [online]. Rkp. bakalářské diplomové práce. Masarykova univerzita. Filozofická fakulta. Ústav archeologie a muzeologie. Uloženo: Archiv závěrečných prací Masarykovy univerzity. [cit. 2022-01-24]. Dostupné z: <https://is.muni.cz/th/mqv95/>.
- Malach, R., Štrof, A. 2016:** Eneolitické depozitum u Vanovic. *Pravěk* Nová řada 23, 17–34.
- Malach, R., Štrof, A., Hložek, M. 2016:** *Nová depozita kovové industrie doby bronzové v Boskovické brázdě*. *Pravěk, Supplementum* 32. Brno: Ústav archeologické památkové péče, Brno, v. v. i.
- Štrof, A. 2014:** Doba bronzová a starší doba železná (halštatská). In: Z. Jarůšková, A. Štrof (eds.) a kol.: *Pravěk Boskovicka*. Vlastivěda Boskovicka. Svazek 3. Boskovice: Muzeum regionu Boskovicka, 101–163.
- Vích, D. 2017:** Povrchová prospekce severní části Boskovické brázd v letech 2010–2016. *Archeologie východních Čech* 13, 170–174.
- Vlk, F. 1908:** Archeologické nálezy z okolí vanovského. *Časopis Moravského musea zemského VIII*, 1–18.

Summary

“Community archaeology in rural environments” project and excavations in Vanovice (Boskovice region) in 2020

Archaeological research in Vanovice is conducted within the “Community archaeology in rural environments – Meeting social challenges” international project, which also takes place in the United Kingdom, Poland and Netherlands. The excavation method utilises 1 × 1 m square trenches, which are dug together by archaeologists and locals. To date, 24 trenches have been excavated, and among the finds is prehistoric pottery in a secondary position, as well as layers with medieval pottery and features interpreted as the remains of former buildings. The research will end in 2022.

Pavel Vařeka, Západočeská univerzita v Plzni

Pavel Jansa, Západočeská univerzita v Plzni

Petr Netolický, Západočeská univerzita v Plzni

Zdenka Vařeková, Západočeská univerzita v Plzni

ARIADNE – výzkumná infrastruktura ve službách mezinárodní archeologické komunity

V roce 2013 byl v rámci programu FP7 financovaného Evropskou komisí zahájen projekt *Archaeological Research Infrastructure for Archaeological Data Networking in Europe* (ARIADNE). Jedná se o základ celosvětové archeologické infrastruktury, jejímž primárním cílem je integrovat archeologická data a digitální služby v Evropě i mimo ni. V projektovém katalogu se podařilo již v první fázi projektu do roku 2017 indexovat statisíce datových souborů, které byly zpřístupněny online. V programu Horizont 2020 byla v roce 2019 zahájena druhá fáze budování služeb ARIADNE, a to právě probíhající projekt ARIADNEplus. Jeho cílem je rozšíření již fungující ARIADNE infrastruktury a podpora inovací v digitální archeologii. Rozšíření se týká jak komunity, do které se zapojily další partnerské instituce z dosud nezastoupených zemí Evropy (momentálně 41 partnerů z 23 zemí Evropy) a několika mimoevropských zemí (Izrael, Japonsko, Argentina, USA), tak stávajícího portfolia dat, tj. obohacení záběru o data z oborů, jako je paleoantropologie, bioarcheologie a environmentální archeologie. Díky novým partnerstvím se mimo jiné podařilo doplnit datovou základnu portálu o další národní datové celky.

Základní součástí cloudové infrastruktury ARIADNE jsou katalog indexovaných datových záznamů a související portál pro zpřístupňování a prohledávání shromážděných dat. Katalog zahrnuje záznamy památek a lokalit, archivy dokumentace, soubory nálezových a výzkumných zpráv, databáze artefaktů a publikace – v současnosti kolem 2 milionů záznamů, kterých stále přibývá. Tyto záznamy je možné procházet ve službě ARIADNE Portal podle tří kritérií – „kdy“ (čas), „kde“ (prostor), „co“ (obsah) – a klíčových slov odvozených z heslářů (AP; obr. 1). Projekt nepřenáší data na jedno místo, pouze shromažďuje a unifikuje související metadata a odkazuje na originální zdroj uložení. Datové sety jako takové jsou uloženy v úložištích participujících partnerů, kteří k nim nastavují přístup podle jejich specifických podmínek. Portál je rozcestníkem, který může uživatele nasměrovat z jednoho místa do archeologických archivů zapojených Evropských zemí a několika mimoevropských partnerů. Kromě jednotlivých národních poskytovatelů¹ zahrnuje např.

data projektu *The Role of Culture in Early Expansions of Humans* (ROCEEH), tedy záznamy z ROCEEH Out of Africa Database, která v současné době obsahuje informace o více než 1 800 lokalitách a 10 000 souborech nálezů shromážděných na základě více než 2 800 článků, knih, zpráv a diplomových a dizertačních prací v mnoha jazycích týkajících se evoluce člověka na území Afriky a Eurasie v období paleolitu. Podobně portál integruje též data z projektu *Fasti Online*, systematicky postihujícího data relevantní pro klasickou archeologii (obr. 2).

Kromě zprostředkování dat se ARIADNE zaměřuje také na vývoj nástrojů pro zpracování a opětovné využití dat. Jedním z nich je služba Visual Media Service (VMS). VMS umožňuje bezproblémové a rychlé zpracování a zobrazení velkých datových sad, což dovoluje koncovým uživatelům podrobně prohlížet a zkoumat: (i) 3D objekty o velikosti od několika milimetrů do desítek metrů, např. od korálků až po sošky a vlysy; (ii) velké obrázky s vysokým rozlišením, které obvykle není snadné zobrazit online, např. giga-pixelové fotografie fresek, obrazů nebo jakýchkoli jiných plošných uměleckých děl; (iii) snímky pořízené PTM a RTI metodou používané pro digitalizaci artefaktů; (iv) soubory obrázků, jako jsou časové řady nebo série stránek souvisejících se stejným objektem. VMS poskytuje pro zobrazené objekty sadu interaktivních nástrojů a lze k ní přistupovat stejně jako k dalším službám zdarma prostřednictvím portálu ARIADNE (záložka „Services“; AS). Na portálu tak nalézá i řada dalších volně dostupných služeb jako jsou Landscape Services, které umožňují generování velkých terénních datových sad, modelace 3D krajiny a zpracování 3D modelů (LS).

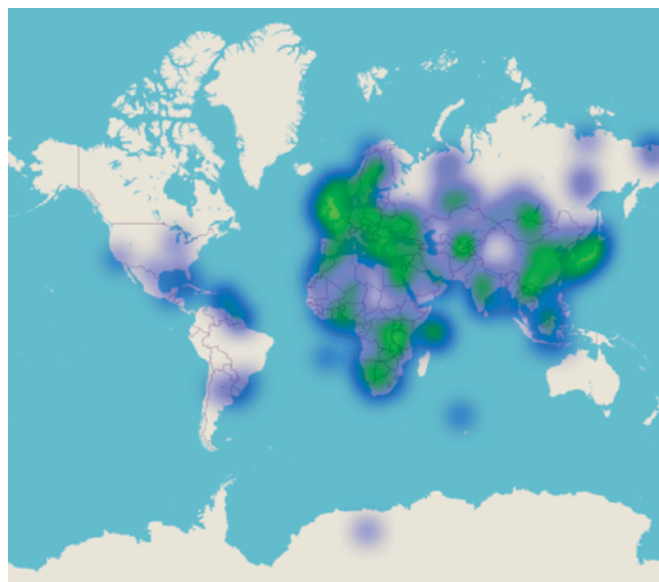
V oblasti tvorby dat a jejich správy je stále větší důraz kladen na zodpovědný přístup. S daty by mělo být nakládáno s ohledem na tzv. principy FAIR, pokud chceme zajistit jejich vyhledatelnost, přístupnost, interoperabilitu a využitelnost do budoucna. ARIADNE se proto věnuje šíření FAIR principů a související dobré praxe; podílí se na přípravě materiálů a workshopů nejen pro profesionální správce dat kulturních institucí, ale také pro jednotlivé výzkumníky a jejich vlastní data. Z tohoto důvodu byla také do českého jazyka přeložena příručka *Zásady zajištění FAIRové správy a využitelnosti dat* (Hollander et al. 2019). Jedná se o dvacet zásad, které pomáhají zajistit, aby sběr, ukládání, správa a užívání výzkumných dat z oblasti společenských a humanitních věd byly prováděny podle FAIR principů. Smyslem zásad je napomoci co nejlepší využitelnosti dat v daných oborech i mimo ně.

Dodržování určitých datových standardů v současnosti ne-
leží jen v rovině dobrovolnosti, ale stává se postupně podmínkou
pro zapojení do veřejně financovaného výzkumu. U stále více
projektových výzev je vyžadováno, aby projekt obsahoval *Data
Management Plan* (DMP), který popisuje, s jakými daty bude pro-
jekt nakládat, jak budou vytvořena, kde budou uložena, kdo bude
jejich vlastníkem a komu a jak budou sloužit. Požadavky se však
v detailech u jednotlivých projektových výzev liší. V rámci po-
skytovaných služeb ARIADNE byla vyvinuta série nástrojů, které
tvorbu DMP usnadňují. Jedná se o nástroje vytvořené na základě
evropských standardů a zaměřené speciálně na potřeby archeolo-
gického výzkumu. Jmenovitě jde o: (i) *Protocol for Archaeological
Data Management*, vytvořený podle zásad příručky pro správu
výzkumných dat *Practical Guide to the International Alignment of
Research Data Management* (Science Europe 2021), jejíž pravidla
mnoho výzkumných komisí a institucí, včetně Evropské komise,
pro vytvoření DMP akceptuje; (ii) *ARIADNEplus DMP Template*

Obr. 1. ARIADNE Portal: rozcestník, který může uživatele z jednoho místa nasměrovat do evropských i mimoevropských archeologických archivů.

Fig. 1. ARIADNE Portal: a link page that can direct the user from a single place to European and non-European archaeological archives.

Obr. 2. Heat mapa geografického pokrytí dat dostupných v ARIADNE Portal.

Fig. 2. A heat map of the geographic coverage of the data available in the ARIADNE Portal.

for Archaeological Datasets, která svou strukturou a výběrem možností u jednotlivých položek pomáhá archeologům přemýšlet o tom, jak shromažďovat a spravovat svá výzkumná data, připravit data pro opětovné použití a plánovat jejich krátkodobé i dlouhodobé uchování; (iii) *Horizon Europe Template for Archaeological Datasets*, která vznikla na základě předchozí šablony s některými úpravami pro výzkum financovaný v rámci nového programu Horizon Europe; (iv) *Guide for Archaeological Data Management Planning*, návod pro tvorbu DMP pro archeology, který lze použít při vyplňování zmíněných šablon i protokolu (ApDMPT).

Projektovým partnerem za Českou republiku jsou Archeologické ústavy AV ČR v Praze a Brně jakožto správci oborové vědecké infrastruktury AIS CR. V ARIADNE jsou od roku 2021 agregována metadata záznamů z *Archeologické mapy České republiky* (AMČR) a odkaz na zobrazení jejich záznamů v *Digitálním archivu AMČR* (DA AMČR). Jejich sdílením v mezinárodním otevřeném vědeckém prostoru jsou snižovány bariéry pro využití českých archeologických dat v mezinárodním výzkumu.

Data a služby ARIADNE může využívat i česká archeologie. Portál Vám může pomoci nalézt cestu k datům potřebným pro řešení otázek nadnárodního charakteru, VMS služba umožní publikaci objemných obrazových výstupů výzkumu online a díky nástrojům pro tvorbu DMP Vás požadavek na vytvoření takového dokumentu v projektové žádosti už nezaskočí. Na projektových stránkách naleznete i řadu dalších různě zaměřených nástrojů (AS), proto neváhejte s Vaším výzkumem vkročit do světa digitálních technologií, ARIADNE nabízí pomyslnou červenou nit, která Vám ze tmy labyrintu digitálních technologií a nástrojů pomůže vykročit (ARIADNEplus).

Projekt ARIADNEplus je v letech 2019–2022 financován Evropskou komisí v rámci programu H2020, smlouva č. H2020-INFRAIA-2018-1-823914.

Poznámka

- 1 Archeologický informační systém České republiky (Česko), Archaeology Data Service (Anglie), Data Archiving and Networked Services (Nizozemsko), Nara National Research Institute for Cultural Properties (Japonsko), Institut national de recherches archéologiques préventives (Francie) aj.

Literatura

- AMČR:** *Archeologická mapa České republiky* [online]. Aktualizováno 21. 3. 2022 [cit. 2022-06-06]. Dostupné z: <https://amcr-info.aiscr.cz/>.
- AP:** ARIADNE Portal. ARIADNEplus [online]. © 2022 the ARIADNE plus partners. [cit. 2022-06-06]. Dostupné z: <https://ariadne-infrastructure.eu/portal/>.
- ApDMPT:** Doorn, P., Ronzino: *ARIADNEplus Data Management Plan Tools* [online]. Version 1.0, 25 March 2022 [cit. 2022-06-06]. Dostupné z: <https://vast-lab.org/dmp/index.html>.
- ARIADNEplus:** ARIADNEplus [online]. © 2022 the ARIADNE plus partners. [cit. 2022-06-06]. Dostupné z: <https://ariadne-infrastructure.eu/>.
- AS:** ARIADNE's Services. ARIADNEplus. ARIADNE Portal. © 2022 the ARIADNE plus partners. [cit. 2022-06-06]. Dostupné z: <https://portal.ariadne-infrastructure.eu/services>.
- DA AMČR:** *Digitální archiv AMČR* [online]. Verze 2.1.1. © Archeologický ústav AV ČR, Praha, v. v. i. [cit. 2022-06-06]. Dostupné z: <https://digiarchiv.aiscr.cz/home>.
- Hollander, H. et al. 2019:** PARTHENOS Guidelines to FAIRify data management and make data reusable [online]. Zenodo [cit. 2022-05-16]. DOI 10.5281/zenodo.3368858. Dostupné z: <https://zenodo.org/record/3368858#.Yp4gh3ZByUk>. [Překlad: Kuna, M., Novák, D., Lečbychová, O., Pajdla, P., Matulová, K., Gašpar, A., Pavloň, T. 2020: *Zásady zajištění FAIRové správy a využitelnosti dat* [online]. Zenodo [cit. 2022-05-16]. DOI 10.5281/zenodo.3942100. Dostupné z: <https://zenodo.org/record/3946100#.Yp4go3ZByUk>.
- LS:** *Landscape services* [online]. © VHLab – CNR ITABC. [cit. 2022-06-06]. Dostupné z: <https://seth.itabc.cnr.it/services/landscape/>.
- Science Europe 2021:** Practical Guide to the International Alignment of Research Data Management (Extended Edition) [online]. Zenodo. Version 1. Jan 27, 2021 [cit. 2022-06-06]. DOI 10.5281/zenodo.4915862. Dostupné z: <https://zenodo.org/record/4915862#.Yp4tO3ZByUk>.
- VMS:** *Visual Media Service* [online]. Visual Computing – ISTI – CNR. [cit. 2022-06-06]. Dostupné z: <https://visual.ariadne-infrastructure.eu/>.

Summary

ARIADNE – research infrastructure in the service of the international archaeological community

The *Archaeological Research Infrastructure for Archaeological Data Networking in Europe* (ARIADNE) project was launched in 2013 within the framework of the FP7 programme financed by the European Commission. The project forms the basis of a worldwide archaeological infrastructure whose primary objective is to integrate archaeological data and digital services within and beyond Europe. The second stage for developing ARIADNE services started in 2019 as the ARIADNEplus project within the Horizon 2020 programme and aims to extend existing ARIADNE infrastructure and support innovations in digital archaeology. The extension concerns the community, which has been joined by more partner institutions from previously unrepresented countries in Europe and several countries beyond Europe, as well as the existing data portfolio – the enrichment of data from disciplines such as palaeoanthropology, bioarchaeology and environmental archaeology.

The basic parts of the ARIADNE infrastructure are a catalogue of indexed data records and a related portal providing access and searching of the gathered data, which currently contains approximately two million records. Besides making data available, ARIADNE also focuses on the development of tools for data processing and reuse. These include the *Visual Media Service*, which offers seamless, fast processing and visualisation of large datasets,

the *Landscape Services* that enable the generation of large terrain datasets, 3D landscape modelling and 3D model processing and a series of tools that help create a *Data Management Plan*.

The project partners in the Czech Republic are the Institutes of Archaeology of the Czech Academy of Sciences in Prague and Brno as the coordinators of professional archaeological

infrastructure. Since 2021, ARIADNE has aggregated metadata of the records from the *Archaeological Map of the Czech Republic* and a reference to its records in the *Digital Archive of the AMCR*.

Olga Lečbychová, Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i.

David Novák, Archeologický ústav AV ČR, Praha, v. v. i.

Zdenka Kosarová, Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i.

Odborný pracovní seminář Krajského úřadu Moravsko-slezského kraje: „Jak správně chápat předměty ukryté pod zemí (od práva k názorným příkladům)“

Záujem spoločnosti na skúmaní a spoznávaní našej minulosti trvá stáročia. Od prvých, z dnešného pohľadu neodborných výskumov sme prešli veľký kus cesty, ktorá je charakteristická postupnou profesionalizáciou, špecializáciou a technickým pokrokom. Archeologické výskumy dneška sa preto v mnohom odlišujú od minulých výskumov. Záujem spoločnosti však stále ostáva a ochrana kultúrneho dedičstva je verejným záujmom Českej republiky. Bohužiaľ, stále sa nájde veľký počet jedincov, ktorí sa snažia skúmať archeologické dedičstvo na vlastnú päsť, pričom ho často poškodzujú a zároveň porušujú zákony.

Fenómén neoprávnených výskumov postihuje územie celej republiky vrátane Moravsko-slezského kraja. Po nedávnych kontroverzných prípadoch neoprávnených výskumov obdobia 2. svetovej vojny sa preto Oddelenie pamiatkovej starostlivosti Krajského úradu Moravsko-slezského kraja rozhodlo zorganizovať 24. februára 2022 odborný pracovný seminár, ktorého úlohou bolo prezentovať ucelený pohľad na systém archeologickej pamiatkovej starostlivosti tak, aby v budúcnosti nedochádzalo k omylom vzhľadom na to, akým spôsobom môže byť archeologické dedičstvo skúmané a chránené. Seminár bol určený primárne pracovníkom správnych orgánov a príslušníkom policajného zboru Českej republiky, v online forme si mohli obsah vypočítať aj ďalší odborníci z oblasti pamiatkovej starostlivosti.

Odborný pracovný seminár rozoberal problematiku ochrany archeologického dedičstva od základov. Po úvodnom slove Mgr. Karin Vitáskovej, vedúcej Oddelenia pamiatkovej starostlivosti, začal program prvým príspevkom JUDr. Martin Zídek, riaditeľ Pamiatkovej inšpekcie Ministerstva kultúry ČR. Témou bol archeologický nález a jeho vlastníctvo. Príspevok poukázal na právne definície archeologického nálezu podľa českého práva, Európskeho dohovoru o ochrane archeologického dedičstva (ďalej iba Maltský dohovor), stručne boli zmienené aj zahraničné právne úpravy. Veľká pozornosť bola venovaná časovému a obsahovému vymedzeniu. Diskutovaný bol problematický pojem „novovek“, a to hlavne v súvislosti s archeológiou 20. storočia. Následne JUDr. Zídek definoval predmety, ktoré nie je možné považovať za archeologické nálezy (ľudské ostatky konkrétnych ľudí, funkčné strelné zbrane, munícia a pod.). Na záver bola nastolená problematika vlastníctva archeologických náleзов, ktoré (v prípade, že sa jedná o hnuťelné nálezy) sú zásadne majetkom kraja.

Na problematiku archeologického nálezu a jeho vlastníctva nadviazal autor tohto príspevku témou organizácií oprávnených vykonávať archeologické výskumy. Účelom bolo predstaviť podmienky, za ktorých je možné archeologické nálezy skúmať a aké povinnosti sa k tejto činnosti viažu. Predstavené boli základné druhy oprávnených organizácií a tiež spôsob, ako môžu tento druh služieb na území Českej republiky poskytovať zahraničné osoby. V nadväznosti na príspevok JUDr. Zídka bola ešte zmienená väzba vlastníckeho práva náleзов k jednotlivým druhom organizácií a ich zriaďovateľom. Na záver boli predložené následky

porušenia zákonných povinností vrátane sankcií, ktoré sú v Českej republike ukladané za neoprávnené výskumy, teda výskumy, ktoré vykonali osoby bez povolenia Ministerstva kultúry.

Tretí príspevok poslucháčom prezentoval, ako oprávnené organizácie skúmajú archeologické nálezy. Mgr. Jan Mařík, Ph.D., riaditeľ Archeologického ústavu AV ČR, Praha, v. v. i., venoval pozornosť archeologickému výskumu a jeho metódam. Postupne predstavil základné zásady vykonávania archeologických výskumov podľa Maltského dohovoru, jednotlivé etapy či činnosti, z ktorých výskum pozostáva a dôvody, pre ktoré neoprávnené výskumy poškodzujú archeologické dedičstvo. Následne bol na českých a zahraničných príkladoch zdôraznený význam archeologického skúmania udalostí 20. storočia. Mgr. Jan Mařík, Ph.D., nakoniec jednoznačne uviedol, v akom rozsahu a v ktorých etapách je zapojenie amatérskej verejnosti do bádania možné a prínosné.

Po troch príspevkoch skôr teoretickej povahy sa Mgr. Petr Čech z Vojenského historického ústavu Praha, Ministerstva obrany ČR, venoval konkrétnym prípadom neoprávneného skúmania lokalít z 2. svetovej vojny. Prezentoval vybrané výskumy a nálezy obsahujúce zbrane, strelivo či ľudské ostatky, pričom veľmi jasne demonštroval škodlivosť a nebezpečenstvo neodborných zásahov do takýchto archeologických situácií. V protiklade s tým ukázal poslucháčom aj príklady odborného skúmania lokalít z 2. svetovej vojny v Česku a zahraničí, pričom zdôraznil potrebnú pietu pri nakladaní s ľudskými ostatkami.

Témy náleзов z obdobia 2. svetovej vojny sa výrazne dotýkal aj prvý poobedný príspevok, v ktorom sa Mgr. Jan Mareš z Vojenského historického ústavu Praha, Ministerstva obrany ČR, venoval problematike ľudských ostatkov, primárne vo vojnových hrobách. Na úvod boli definované rôzne dôvody, pre ktoré sa ľudské ostatky môžu nachádzať v zemi a spôsoby, akým sú tieto ostatky objavené. V tejto súvislosti bol predstretý správny postup v prípade náhodného náleзу ostatkov a zdôraznené tiež bolo, že laické hľadanie ostatkov je zakázané. K tomu boli uvedené relevantné trestné ustanovenia, aby bolo zrejmé, aké následky môže porušenie zákona mať. Druhá časť príspevku sa venovala už špecificky vojnovým hrobom – ich definícii, evidencii, starostlivosti či skutočnosti, že sa nemusia vždy nachádzať na oficiálnych cintorínoch. Aj táto časť bola ukončená prehľadom následkov porušenia zákona. Záver prezentácie bol opäť venovaný radám, ako postupovať v prípade náleзу ľudských ostatkov.

Téma neoprávnených archeologických výskumov by nebola ucelene predstavená, keby nezahrňala aj náhľad Polície Českej republiky. Ten na seminári predniesol Mgr. Jan Menger, z odboru pátrania, Úradu služby kriminálnej polície a vyšetrovania, Policajného prezídia Českej republiky. V rámci svojho príspevku podrobne rozobral napríklad objektívne a subjektívne stránky trestného činu, ktoré musí polícia pri vyšetrovaní skúmať a tiež konkrétne skutkové podstaty trestných činov, vzťahujúce sa na predmetnú problematiku.

Závěrečný příspěvek bol znova rýdzo praktického rázu, keď Mgr. Michal Zezula, Ph.D., riaditeľ Územného odborného pracoviska Národného pamiatkového ústavu v Ostrave, prezentoval archeologickú prax pri skúmaní udalostí z obdobia 2. svetovej vojny. V úvode doktor Zezula vymenoval významné lokality z tohto obdobia a následne na konkrétnych príkladoch demonštroval správne odborné a administratívne postupy archeologického výskumu. Do protikladu k správnym postupom na záver uviedol príklady protiprávnej činnosti jednotlivcov a súkromných organizácií z územia Moravsko-sliezskeho kraja.

Ako vyplýva z uvedeného, odborný pracovný seminár poskytol komplexný náhľad na archeologickú pamiatkovú starostlivosť, keď poslucháčom priniesol základné teoretické východiská a tiež poukázal na ich realizáciu v praxi. Účelom tohto príspevku však nebolo poskytnúť vyčerpávajúci výklad o obsahu seminárov, ale informovať o podujatí, ktoré snád' prispeje k zlepšeniu ochrany archeologického dedičstva. Väčšina príspevkov bude v najbližšom období písomne spracovaná a následne publikovaná v periodiku Vojenského historického ústavu Praha, Ministerstva obrany ČR, Historie a vojenství.

Summary

Specialised workshop of the Moravian-Silesian Region: "How to correctly understand objects hidden underground (from the law to illustrative examples)"

Public interest lay behind the development of archaeology. Today, even after the professionalization of archaeology, the interest of the general public remains. Some amateurs tend to excavate archaeological finds on their own. As a consequence of these activities, looting became quite a big problem in the Czech Republic and has also affected the Moravian-Silesian Region. Therefore, local authorities hosted a professional workshop to present complex information regarding archaeological heritage care. The event was intended for administrative bodies and the police. The workshop began with a discussion on the definition and ownership of archaeological finds, and later addressed the regulation of institutions authorised to carry out archaeological excavations. The subject of the third presentation, stages and methodology of archaeological excavation, was introduced regarding the cooperation with amateurs. This was followed by the next two presenters discussing the research of the sites from World War II, which described both good and bad practices and issues regarding the protection of war graves. The penultimate presentation introduced the police perspective, examining issues that must be dealt with during the investigation. Finally, specific cases of legal and illegal excavations in the Moravian-Silesian Region were presented. This paper serves as a report of the event; most of the contributions will be later published in *Historie a vojenství*, the journal of the Military History Institute Prague.

Róbert Antal, Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i.

Archeologické výzkumy na Moravě a ve Slezsku v roce 2021

Dne 8. června 2022 se v prostorách Muzea města Brna, p. o., na Špilberku uskutečnilo další setkání archeologů se zájmem o aktuální informace (nejen) z oblasti terénní výzkumné činnosti v prostoru Moravy a Slezska. Tradiční konference *Archeologické výzkumy na Moravě a ve Slezsku*, pořádaná od roku 2007 Muzeem města Brna a společností Archaia Brno z. ú. (k historii více Holubová 2021), měla v tomto ročníku velmi nabitý a pestrý program odrážející intenzitu archeologické terénní činnosti v roce 2021. Většina z 23 příspěvků referovala o záchranných výzkumech, ale zastoupeny byly i systematické výzkumy, badatelské projekty a příspěvky z oblasti památkové péče. Již několik let se konference neomezuje pouze na záchranné výzkumy, ale program je otevřen pro zprávy o výzkumech a projektech všeho druhu, tak aby reflektoval aktuální dění v oboru. Informace také dlouhodobě zprostředkováváme studentům Ústavu archeologie a muzeologie FF MU, kteří si mohou konferenci zapsat jako studijní předmět. Tato instituce má na jednání vždy několik aktivních zástupců, kteří referují jednak o výsledcích školních výzkumů na některé z vědecko-výzkumných stanic, a především o čím dál víc využívaném geofyzikálním průzkumu, který je dnes neodmyslitelnou součástí terénní archeologie. Rámec záchranných výzkumů přehrávaly ale i další příspěvky. Propojení terénní a badatelské činnosti reprezentoval např. referát doc. Nerudové z Moravského zemského muzea o jejím projektu na revizi paleolitických a paleontologických lokalit v Brně, který propojila se záchranným výzkumem na Vídeňské ulici. Velký zájem vzbudil i příspěvek o aktivitách Ústavu archeologické památkové

péče Brno, v. v. i., na dlouhodobě ohrožené keltské lokalitě Němčice nad Hanou, kde po preventivním detektorovém průzkumu započal systematický terénní odkryv v místě sklářské dílny. S touto lokalitou částečně souvisel i příspěvek Miroslava Patrika z hnutí Děti Země, který nás informoval o postizích za ničení archeologických lokalit, a jako vždy to byl příspěvek velmi smutný. Tomáš Pavloň z Archeologického ústavu AV ČR, Brno, v. v. i., nás zasvětil do novinek v Archeologickém informačním systému ČR (AIS CR) a seznámil nás s plány do budoucna.

V oblasti záchranných výzkumů byl rok 2021 především ve znamení výzkumů v trase plánovaného plynovodu Moravia, které zaměstnaly všechna klíčová terénní pracoviště. Blok příspěvků z těchto výzkumů v úseku Tvrdonice–Bezměrov zabral dvě hodiny a přinesl nepřehledné množství nových informací. Zaslouženě největší prostor si uzurpoval výzkum zaniklé středověké vesnice Kapansko (k. ú. Mutěnice), který mírně zastínil ostatní, neméně významné objevy, jako například dvě raně středověká pohřebiště u Nového Poddvorova a Mutěnic. I přes časovou náročnost zmíněného bloku došlo i na množství dalších referátů z různých koutů Moravy a Slezska, ať už od velkých specializovaných pracovišť, tak i od zástupců regionálních muzeí, kteří jsou od počátku nedílnou součástí programu. Odpovědní blok pak ovládla společnost Archaia Brno z. ú. s průřezem svých loňských aktivit, kde právem vévodil objev raně středověké rotundy sv. Hippolyta ve Znojmě-Hradišti. Celý program je ke zhlédnutí na webových stránkách Muzea města Brna, p. o. (Program PV).

Právě pestrost příspěvků je největší devízou této konference, která si neklade za cíl přinést vyčerpávající přehled toho, co „se zrovna kope“, od toho je koneckonců právě časopis Přehled výzkumů, ale poskytuje prostor pro všechny, kteří chtějí představit předběžné výsledky své činnosti. Konference tohoto formátu nemá žádné velké vědecké ambice, je vždy milým přátelským setkáním a otevřenou platformou pro výměnu informací z aktuální terénní i jiné archeologické činnosti. Doufáme, že i přesto, nebo právě proto, si udrží zájem odborné veřejnosti i do budoucna.

Literatura

AIS CR: Archeologický informační systém [online]. © 2019 AIS CR. [cit. 2022-06-20]. Dostupné z: <https://www.aiscr.cz/>.

Holubová, Z. 2021: Konference Archeologické výzkumy na Moravě a ve Slezsku v letech 2019–2020. *Přehled výzkumů* 62(2), 268–269.

Program PV: Archeologické výzkumy na Moravě a ve Slezsku v roce 2021, 8. 6. 2022, Brno – hrad Špilberk [online]. *Muzeum města Brna*. © 2020 [cit. 2022-06-20]. Dostupné z: <https://www.spilberk.cz/archeologicke-vyzkumy-na-morave-a-ve-slezsku-v-roce-2021/>.

Summary

Archaeological Excavations in Moravia and Silesia in 2021

The annual Archaeological Excavations in Moravia and Silesia conference, which provided an overview of fieldwork in 2021, was held on 8 June 2022 in the Brno City Museum at Špilberk Castle. The seminar is organised by the Brno City Museum in co-operation with the Archaia Brno. A total of 23 presentations were submitted this year, the majority of which presented the results of rescue excavations; systematic excavations, research projects and works from the field of heritage care were likewise represented. It has been several years since the conference broadened its focus beyond just rescue excavations to include reports on excavations and projects of all kinds in order to reflect current activities in Czech archaeology. For years we have also provided information to students at the Department of Archaeology and Museology in the Faculty of Arts at Masaryk University, who can also register for the conference as a study subject. The conference is attended by both representatives of large organisations specialised in excavations and representatives of regional museums, the Czech Academy of Sciences and the university.

Zuzana Holubová, Muzeum města Brna, p. o.

Návštěvnícké centrum Mušov – Brána do Římské říše v roce 2021

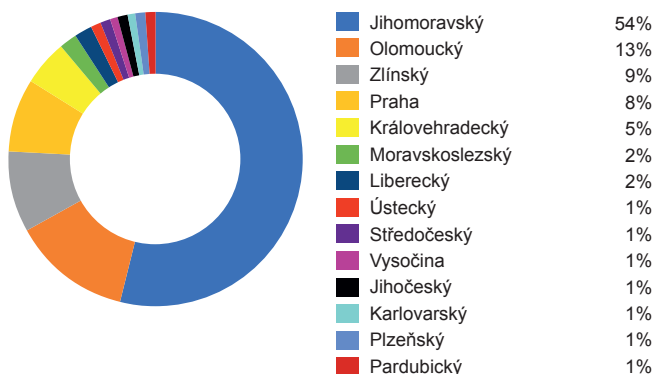
V důsledku celosvětové pandemické situace nemohla ani druhá sezóna fungování Návštěvníckého centra Mušov – Brána do Římské říše (Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i.) proběhnout plnohodnotně a bez limitujících omezení. Otevřeno bylo od 10. května do 30. listopadu. Kromě o téměř tři měsíce opožděného zahájení sezóny se nejvýrazněji provozu dotkla velmi omezená možnost nabízet skupinové edukační programy pro žáky všech typů školních a předškolních zařízení (obr. 1), resp. komentované skupinové prohlídky. Také pro běžné návštěvníky byly uplatňovány limity a specifické podmínky vstupu, které se měnily v závislosti na aktuálně platných nařízeních vlády ČR. Navzdory těmto omezením lze předchozí sezónu hodnotit pozitivně. Do Návštěvníckého centra zavítalo celkem 6 018 osob, což představuje zřetelný nárůst oproti roku 2020. Přirozeně nejvíce návštěv se uskutečnilo během letních prázdninových měsíců, kdy obecně region Mikulovska patří k nejfrekventovanějším turistickým destinacím Jihomoravského kraje.

Kromě rekreatantů, zejména z nedalekého kempu ATC Merkur Pasohlávky, přicházeli do Návštěvníckého centra hojně i milovníci historie a zájemci o archeologii, kteří jednoznačně pozitivně hodnotí mimořádně pestrou archeologickou nabídku regionu. V tomto aspektu Brána do Římské říše vhodně chronologicky i prostorově doplňuje již déle fungující nabídku dalších zařízení zaměřených na archeologické atraktivy jižní Moravy, k nimž patří zejména paleolitická expozice Archeoparku Pavlov či slovanské hradiště v Mikulčicích. Vzhledem k pandemickým opatřením není překvapením, že převážná většina návštěvníků pocházela z České republiky, pouze malou měrou byli zastoupeni zájemci z okolních krajin – Slovenské republiky, Rakouska či Německa. Více než 50 % návštěvníků k nám přicházelo z Jihomoravského kraje, výraznějším podílem byli též zastoupeni zájemci z kraje Olomouckého, Zlínského a z Prahy (graf 1).

Obr. 1. Dětská skupina při edukačním programu v Návštěvníckém centru. Foto Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i.

Fig. 1. Children's group during the educational programme in the Visitors Centre. Photo by Institute of Archaeology Czech Acad Sci, Brno.

Graf 1. Původ návštěvníků v roce 2021.

Graph 1. Visitors by region in 2021.

Běžné individuální prohlídky Návštěvnického centra obohacovaly též tematicky pojaté speciální programy. První z nich se uskutečnil 2.–3. července pod názvem *Exercitus*, tedy výcvik římských legionářů (obr. 2). Další událost proběhla o víkendu 6.–8. srpna 2021 a byla provázána se zapojením Brány do celorepublikové akce Muzejní noc, kterou jsme pro naše návštěvníky obohatili výstavbou germánské osady. Pátečním podvečerní program muzejní noci nabídl např. ukázky experimentálního odlévání bronzu a výroby germánských spon dle originálních archeologických nálezů. Návštěvníci si mohli též prohlédnout malou „germánskou osadu“, dozvědět se něco o způsobu života, stravovacích zvycích či výstroji a výzbroji Germánů doby římské a vyslechnout popularizační přednášku o výzkumu germánského sídliště v Pasohlávkách. Po celou dobu trvání akce byly připraveny různorodé kreativní a rukodělné aktivity pro děti a konaly se komentované prohlídky expozice.

Programovým vrcholem sezóny byl druhý ročník římsko-barbarského festivalu *Germania subacta* ve dnech 10.–12. září (Mušov 2021). Na vrcholu Hradiska, kde se odehrával hlavní program akce, měli návštěvníci možnost zhlédnout tři tematická stánoviště – legionářský tábor, vesnici barbarů a řemeslnícko-obchodní

osadu. První den festivalu byl zahájen v podvečerních hodinách přednáškou Jiřího Militkého na téma mincovnictví za císaře Marca Aurelia. Poté následovalo oficiální zahájení festivalu za přítomnosti starostky obce Pasohlávky Marty Dominové a hlavního odborného garanta Návštěvnického centra Balázse Komoróczyho, doprovázené průvodem historických skupin (obr. 3). V sobotu se v rámci hlavního programu na Hradisku před zraky zájemců odehrála např. římská vojenská přísaha, výcvik legionářů i barbarských bojovníků, římské ragby, či prezentace výstroje a výzbroje barbarů a Římanů (obr. 4). Jedním ze stěžejních bodů programu byla dětská vojenská bitva, která je vždy hojně navštěvovaná. Sobotní program zakončila atraktivní římsko-barbarská bitva za účasti několika desítek bojovníků na obou stranách (celkově se akce zúčastnilo přes 100 členů řady historických skupin). Závěrečný den festivalu nabídl kromě popularizační přednášky i zcela ojedinělé představení *Hippika gymnasia*, tedy římské jezdecké hry, které přinesly zájemcům pozoruhodnou a nesmírně atraktivní podívanou (obr. 5). Po celé tři dny byla přístupná budova Návštěvnického centra a jeho zázemí, kde bylo možné absolvovat komentované prohlídky, vyzkoušet herní a rukodělné aktivity pro děti, lukostřelbu či zhlédnout řadu řemeslných činností.

Obr. 2. Ukázka z programu *Exercitus*, červenec 2021. Foto R. Hájek.

Fig. 2. *Exercitus* programme, July 2021. Photo by R. Hájek.

Obr. 4. Ukázka výbavy římského velitelského stanu na festivalu *Germania subacta*. Foto R. Hájek.

Fig. 4. Some of the Roman commander's tent equipment at the *Germania Subacta* festival. Photo by R. Hájek.

Obr. 3. Starostka obce Pasohlávky M. Dominová a B. Komoróczy při zahájení festivalu *Germania subacta*. Foto R. Hájek.

Fig. 3. Mayor of Pasohlávky M. Dominová and B. Komoróczy at the opening of the *Germania Subacta* festival. Photo by R. Hájek.

Obr. 5. Unikátní ukázky římských jezdeckých her na vrcholu Hradiska v rámci festivalu *Germania subacta*. Foto R. Hájek.

Fig. 5. A unique demonstration of Roman equestrian games at the top of Hradisko Hill during the *Germania Subacta* festival. Photo by R. Hájek.

V červenci a srpnu se konaly v rámci akce *Archeologické léto* také komentované procházky po archeologické lokalitě Hradisko u Mušova a v trase naučné stezky *Germáni před branami Římské říše*. Tyto procházky jsou velmi populární, návštěvníci se k nám opakovaně vrací často i ze značné vzdálenosti. Především v průběhu léta a podzimu využily různé skupiny a firmy komentovaných prohlídek Návštěvníckého centra pro zpestření svých pracovních programů.

Nyní vstupujeme do sezóny 2022 s nadějí na její snad již plnohodnotné konání. K tomu je též přizpůsobena naše programová skladba, která je ještě bohatěji koncipována, než tomu bylo doposud. Věříme, že díky ní se nám podaří oslovit stále více zájemců o archeologii a historii.

Literatura

Mušov 2021: Římsko-barbarský festival Germania subacta

10.–12. 9. 2021 [online]. In: *Mušov. Brána do Římské říše.*

Návštěvnícké centrum. Aktuality. 13. 8. 2021.

© 2020 branadorimskerise.cz. [cit. 2022-05-27]. Dostupné z:

<https://www.branadorimskerise.cz/aktuality/item/36/>.

Summary

Visitors Centre Mušov – Gateway to the Roman Empire in 2021

Although the second year of operation of the Visitors Centre Mušov – Gateway to the Roman Empire was again affected by the pandemic in the Czech Republic, it still managed to attract over 6,000 visitors. The majority came from the South Moravian Region, where the centre is located and thus conveniently and attractively complements the rich range of archaeological heritage presentations there. The highlight of the 2021 programme was the Germania Subacta festival held in September, where over 100 members of Roman and barbarian re-enactment groups performed for the audience. This is not forgetting the smaller presentations, lectures and guided tours of both the Visitors Centre and the Hradisko near Mušov archaeological site, which were also a successful part of the 2021 programme.

Balázs Komoróczy, Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i.

Johana Malíšková, Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i.

Veronika Florianová, Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i.

Cena Zlatý mamut – výsledky 3. ročníku soutěže

Po dvouleté přestávce způsobené opakujícími se omezeními v důsledku pandemie Covid-19, proběhlo 23. května 2022 v pavilonu Anthropos Moravského zemského muzea opět slavnostní vyhlášení vítězů dalšího ročníku Ceny Karla Absolona za popularizaci archeologie – Zlatý mamut (Kosarová et al. 2020). Již třetí ročník byl výjimečný hodnocením projektů za dva „covidové“ roky 2020 a 2021. Na tomto rozhodnutí se usnesli začátkem roku 2021 garanti ceny i členové hodnotící komise vzhledem k nízkému počtu přihlášených projektů. Vládní opatření proti šíření koronaviru se dotkla velmi výrazně právě společenských a kulturních akcí, což se nepochybně promítlo do výsledného počtu soutěživých. Nicméně potěšující bylo, že i tak se za zmíněné dva roky přihlásilo do soutěže 20 popularizačních projektů (jeden byl později na vlastní žádost autorů ze soutěže stažen). Nastalou nenadálou situací je možné ovšem vnímat i tak, že byl vytvořen prostor pro vznik nových forem prezentace archeologie široké veřejnosti, což bylo patrné i ve spektru konaných akcí.

Obr. 1. Zapojení místní komunity do archeologického výzkumu v obci Myslinka, okr. Plzeň-sever. Foto P. Netolický.

Fig. 1. Engagement of local community in archaeological excavations in Myslinka, Plzeň-North District. Photo by P. Netolický.

První cenu v akademické kategorii získal mezinárodní projekt *Community Archaeology in Rural Environments – Meeting Societal Challenges / Komunitní archeologie ve vesnickém prostředí – vstříc sociálním výzvám*. Do projektu, podpořeného Evropskou komisí, jsou zapojeny čtyři země – Česká republika, Holandsko, Polsko a Anglie (CARE). Za českou stranu je hlavním řešitelem projektu doc. PhDr. Pavel Vařeka, Ph.D. Cílem projektu je pomocí hmotných pramenů odhalit vznik, formování a vývoj současných vesnic, poznat život jejich obyvatel v minulosti a přispět tak ke studiu vesnického prostředí, které se dnes v důsledku demografických, sociálních, hospodářských a technologických změn velmi rychle proměňuje. Výzkum je mezioborový a využívá kromě archeologických také širokou škálu historických pramenů i metody z oblasti digitálních humanitních věd. Projekt je koncipován jako komunitní a jeho originalita spočívá ve využití zájmu místních obyvatel o historii své obce. Dobrovolníci ze zkoumané vesnice jsou pod vedením archeologů zapojeni přímo do archeologického výzkumu, který je realizován prostřednictvím malých sond, a podílejí se také na jeho zpracování (obr. 1). Výsledky jsou prezentovány formou přednášek, malých výstav a publikací. Integrální součástí projektu je tak populárně-naučná činnost zaměřená na archeologii a regionální historii, a to s důrazem na „hmatatelné“ prameny získané přímo v dané lokalitě. Zájemci z řad široké veřejnosti tím získávají nejen nové znalosti a dovednosti, ale formují také svůj vztah k historickému dědictví. Prostřednictvím dotazníkového šetření je rovněž zkoumáno povědomí vesnických komunit o lokální historii a památkách v blízkém okolí a po jeho ukončení je sociologickými metodami sledován dopad archeologického výzkumu v obci na vnímání historického dědictví a další impakty související s realizovanými výzkumnými a popularizačními aktivitami v obci (CARE-MSoC; Lewis et al. 2020). Komise ocenila projekt jako originální počín, který má výrazný dopad na místní komunitu a její vztah k lokálním dějinám. Tento typ projektů má v popularizaci archeologie velký potenciál a má význam rozvíjet je ve spojení s dalšími menšími i většími probíhajícími archeologickými výzkumy.¹

Jedním z přihlášených projektů do akademické kategorie byla i celorepubliková akce *Archeologické léto* (přihlášena jako

Obr. 2. Úvodní snímek videa Dívka jménem Mariana. Autor Z. Moravec.
Fig. 2. Opening frame of the video A girl named Mariana. Author Z. Moravec.

pilotní projekt za rok 2020, kdy ještě nebylo jasné, zda bude pokračovat i v následujících letech). Koordinátory akce jsou Archeologické ústavy AV ČR v Praze a v Brně, které zajišťují centrální chod akce, nicméně do aktivity bylo zapojeno více než 40 dalších institucí (Kosarová, Mařík 2020). Hodnotitelé se shodli, že v případě tohoto projektu by se ocenění mělo dostat celé archeologické obci za příkladnou spolupráci a jednotný přehledný výstup směrem k nejširší veřejnosti.

Do muzejní kategorie bylo standardně přihlášeno největší množství projektů. I vzhledem k nejistým a neustále se měnícím protiepidemickým nařízením se většina muzeí snažila realizovat své dlouhodobě připravované výstavy a akce pro veřejnost v souladu se svými výstavními plány, ačkoliv situace výrazně ovlivnila návštěvnost akcí. Mnohé se také částečně nebo zcela přesunuly do online prostoru a muzea se snažila komunikovat v rámci svých možností se svými návštěvníky i nadále. Vznikly tak zajímavé hybridní formy prezentace. Komise při svém hodnocení zohlednila také existenci dalších, dlouhodobě zavedených soutěží oceňujících muzejní expozice, např. Národní soutěž muzeí Gloria Musaealis (GM). Na první pozici v této kategorii umístila cyklus *Střípky ostravské archeologie*. Autorský projekt archeologa Ostravského muzea Mgr. Zbyňka Moravce má podobu krátkých videí s cílem upozornit na výsledky archeologického bádání na Ostravsku a zároveň je atraktivní

formou popularizovat (Ostravské muzeum 2021). V době přihlášení projektu do soutěže Zlatý mamut bylo na Youtube kanálu Ostravského muzea zveřejněno 5 videí – Dívka jménem Mariana² (obr. 2), Hulvácký poklad,³ Hrad a hradisko Landek,⁴ Příběh jedné kamen⁵ a Hry a zábava ve středověké Ostravě.⁶ Ve snímcích délky 9–10 minut lze nalézt odkazy na další literaturu, ale i dostupný online obsah, zahrnující převážně publikace. První video je doplněno titulky v angličtině a propojilo se také se stejnojmennou online výstavou (Moravec 2022). Komise ocenila kvalitně provedené a atraktivní představení dílčích témat na platformě Youtube v podobě krátkých odborných videí, které odpovídá stávajícímu trendu prezentace vědy současné doby. Velkými přednostmi jsou univerzálnost i nízkonákladovost takovéto formy prezentace archeologie.

Nejsložitější úlohu měla hodnotící komise ve studentské kategorii. Omezené možnosti studentů v ještě zhoršených podmínkách posledních dvou let zapříčinily velmi nízký počet přihlášených aktivit. Z nich ovšem výrazně vyčníval projekt *Propagace archeologických lokalit na čerpacích stanicích* hlavního autora Mgr. Radovana Urválka a spoluautorky Mgr. Sylvie Bambasové, který komise ohodnotila první cenou. Cílem projektu je propagovat významné archeologické lokality příslušného regionu v místech s velkou návštěvností všech sociálních vrstev – na benzínových pumpách. Při úvodních jednáních o podobě interiéru dvou dálničních čerpacích stanic v březnu 2019 navrhl autor projektu investorovi prezentovat archeologické lokality v regionu. Investorem je státem vlastněná akciová společnost ČEPRO, která provozuje největší českou síť čerpacích stanic pod obchodní značkou EuroOil. V současné době disponuje 200 čerpacími stanicemi. Pilotním projektem se stal interiér dvou dálničních stanic u Křenovic na Hané, nedaleko kterých byl dokončen výzkum sídelní aglomerace Křenovice (Ha C2b – Ha D3) pod vedením studentky Univerzity Palackého Sylvie Bambasové. Na obou stanicích byly instalovány tabule se základními informacemi o této lokalitě a o nedalekém keltském emporiu u Němcic na Hané (obr. 3). Stanicí prošlo za půl roku od otevření 130 000 návštěvníků a předpokládaná životnost interiéru je 7 let. V současné době management rozhoduje o budoucnosti stanic EuroOil. Pokud budou nadále provozovány společností ČEPRO, bude v tomto duchu upraveno během několika let všech 200 čerpacích stanic. Komise ocenila hned několik originálních přínosů projektu. Jedním z cílů popularizace archeologie je také oslovovat nové cílové skupiny z řad veřejnosti. V tomto případě se jedná o nezanedbatelné množství motoristů, z nichž mnozí o archeologii obvykle neprojevují zájem. U některých dětských návštěvníků může jít přímo o inicializační zážitek. Dalším aspektem je regionální prezentace archeologických lokalit prostřednictvím poutavých informačních tabulí. Členové komise se shodli na velkém potenciálu a přínosu projektu, a při rozšíření na celé území ČR doporučili navázat spolupráci také s regionálními archeology.

„Covidové“ roky přinesly dle očekávání nižší počet popularizačních projektů na poli archeologie. Množství aktivit se přeneslo do virtuálního světa a do online prostoru, což lze nepochybně vnímat i pozitivně – také v našem oboru byly otevřeny nové cesty, kterými lze často i mnohem rychleji a efektivněji přiblížit archeologii široké veřejnosti. Výhercům gratulujeme a všem přejeme mnoho sil a nápadů na další popularizační aktivity!

Poznámky

- 1 Pozn. red.: Více k projektu na příkladu obce Vanovice v příspěvku zde v oddíle Varia – Projekt „Komunitní archeologie ve vesnickém prostředí“ a výzkum ve Vanovicích na Boskovicku v roce 2020.

Obr. 3. Prezentace archeologické lokality na čerpací stanici nedaleko Křenovic na Hané. Foto R. Urválek.

Fig. 3. Presentation of the archaeological site at a petrol station near Křenovice na Hané. Photo by R. Urválek.

- 2 Ostravské muzeum, 2021, Střípky z ostravské archeologie – Dívka jménem Mariana, A Girl Named Mariana, Youtube video [cit. 2022-06-10]. Dostupné z: <https://youtu.be/q86dJUpwzhs>.
- 3 Ostravské muzeum, 2021, Střípky z ostravské archeologie – Hulvácký poklad, Youtube video [cit. 2022-06-10]. Dostupné z: <https://youtu.be/reiv0dUBhAo>.
- 4 Ostravské muzeum, 2021, Střípky z ostravské archeologie – Hrad a hradisko Landek, Youtube video [cit. 2022-06-10]. Dostupné z: <https://youtu.be/f3CE8cOFHcM>.
- 5 Ostravské muzeum, 2021, Střípky z ostravské archeologie – Příběh jedné kamen, Youtube video [cit. 2022-06-10]. Dostupné z: <https://youtu.be/kGXppmj3JpI>.
- 6 Ostravské muzeum, 2021, Střípky z ostravské archeologie – Hry a zábava ve středověké Ostravě, Youtube video [cit. 2022-06-10]. Dostupné z: https://youtu.be/jHYp_UY1M1o.

Literatura a prameny:

- CARE:** *Community Archaeology in Rural Environments. Public participation in archaeological discovery supporting rural communities across Europe* [online]. [cit. 2022-06-08]. Dostupné z: <https://archaeologyeurope.blogs.lincoln.ac.uk/>.
- CARE-MSoC:** *Community Archaeology in Rural Environments. Meeting Societal Challenges*. (Komunitní archeologie ve vesnickém prostředí – vstříc sociálním výzvám [online]). [cit. 2022-06-08]. Dostupné z: <https://careuwb.zcu.cz/>.
- GM:** Národní soutěž muzeí Gloria Musaealis. In: *Asociace muzeí a galerií České republiky* [online]. © 2015 Asociace muzeí a galerií ČR, z. s. – EVANEK Studio [cit. 2022-06-08]. Dostupné z: https://www.cz-museums.cz/web/gloria_musaealis/titulni.
- Kosarová, Z., Kostrhun, P., Macháček, J. 2020:** Druhý ročník Ceny Karla Absolona za popularizaci archeologie – Zlatý mamut. *Přehled výzkumů* 61(2), 199–202. Dostupné také z: http://pv.arub.avcr.cz/61_2_07.pdf.
- Kosarová, Z., Mařík, J. 2020:** Archeologické léto – série komentovaných prohlídek archeologických lokalit. *Přehled výzkumů* 61(2), 197–199. Dostupné také z: http://pv.arub.avcr.cz/61_2_07.pdf.
- Lewis, C., van Londen, H., Marciniak, A., Vařeka, P. 2020:** Community Archaeology in Rural Environments – meeting societal challenges. *Society for Medieval Archaeology Newsletter* 63 (Spring 2020), 4–5.

Moravec, Z. 2022: *Dívka jménem Mariana* [online výstava].

© Zbyněk Moravec, Ostravské muzeum 2021, April 13, 2022 [cit. 2022-06-10]. Dostupné z: <https://prezi.com/view/b4zx1NQyP6ckJ8am7Mf3/>.

Ostravské muzeum 2021: Střípky z ostravské archeologie. In: *Youtube* [online]. [cit. 2022-06-10]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/channel/UCTkzTAgELpYBGNVWLe9SYQ/featured>.

Summary

The winners of the third Golden Mammoth Award

After a two-year break caused by repeated Covid-19 restrictions, the awards ceremony for the Karel Absolon Award for the Popularisation of Archaeology – Golden Mammoth – was held again in the Anthropos Pavilion of the Moravian Museum on 23 May 2022. First prize in the academic category was awarded to the international project *Community Archaeology in Rural Environments – Meeting Societal Challenges*. Conceived as a community project, its originality lies in taking advantage of the interest that local residents have in the history of their own village. Under the guidance of archaeologists, volunteers become directly involved in the archaeological investigation conducted by means of small test pits and they also help with post-excavation processing (Fig. 1). The Ostrava Museum's *Fragments of Ostrava Archaeology* cycle took first place in the museum category. The project takes the form of short videos that raise awareness of the results of archaeological research in the Ostrava region while also popularising them in an attractive manner. At the time the project was entered in the Golden Mammoth competition, five videos were posted on the Ostrava Museum's YouTube channel – A girl named Mariana (Fig. 2), Hulváky treasure, Landek castle and hillfort, The story of one stove and Games and entertainment in medieval Ostrava. The winning project in the student category was *The Promotion of Archaeological Sites at Petrol Stations*. The goal of the project is to draw attention to significant archaeological sites in the relevant region at locations heavily visited by all social classes – at petrol stations. Information tables about the nearby site of Křenovice na Hané (Fig. 3) were set up at the first two petrol stations. With its nationwide ambitions, this project has the potential to reach a broad audience – only over the course of six months, 130,000 people visited the two petrol stations.

Zdenka Kosarová, Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i.